Erfgoed VIERSPRONG

Deze brochure is een uitgave van de intergemeentelijke onroerend erfgoeddienst IOED Viersprong. De IOED is een deelwerking van Erfgoed Viersprong en werkt rond bouwkundig, archeologisch en landschappelijk erfgoed.

Meer info?
Erfgoed Viersprong
www.erfgoedviersprong.be

V.U. Elsie Sierens, Sint-Antoniusplein 10, 9860 Oosterzele

Op stap met Ferraris (10,5 km)

Op stap tussen de Zuidlede en het Vrijgeweide

Ferrariswandeling
Lochristi-Wachtebeke

In 2026 is het 250 jaar geleden dat de beroemde Ferrariskaart werd gemaakt.

Tussen 1771 en 1778 doorkruiste graaf Joseph de Ferraris, generaal bij de Oostenrijkse artillerie, de Oostenrijkse Nederlanden om het hele gebied in kaart te brengen. In zijn kielzorg volgden heel wat landmeters, tekenaars en militairen. Met ongelofelijke precisie werden 275 uiterst gedetailleerde topografische kaarten afgeleverd.

Hoewel de kaarten initieel werden opgemaakt voor militaire doeleinden, kunnen we heel wat leren over het landschap op het einde van de 18de eeuw. Hoe sterk lijkt het landschap dat graaf de Ferraris zag nog op het landschap van vandaag?

Voor elke gemeente van het werkingsgebied werkte de ntergemeentelijke onroerend erfgoeddienst Erfgoed Viersprong een wandeling uit. Deze routes verbinden het erfgoed met het landschap en omgekeerd. Wandel mee en ontdek het zelf!

Coverfoto Siesmeersbos © Tijl De Meulemeester

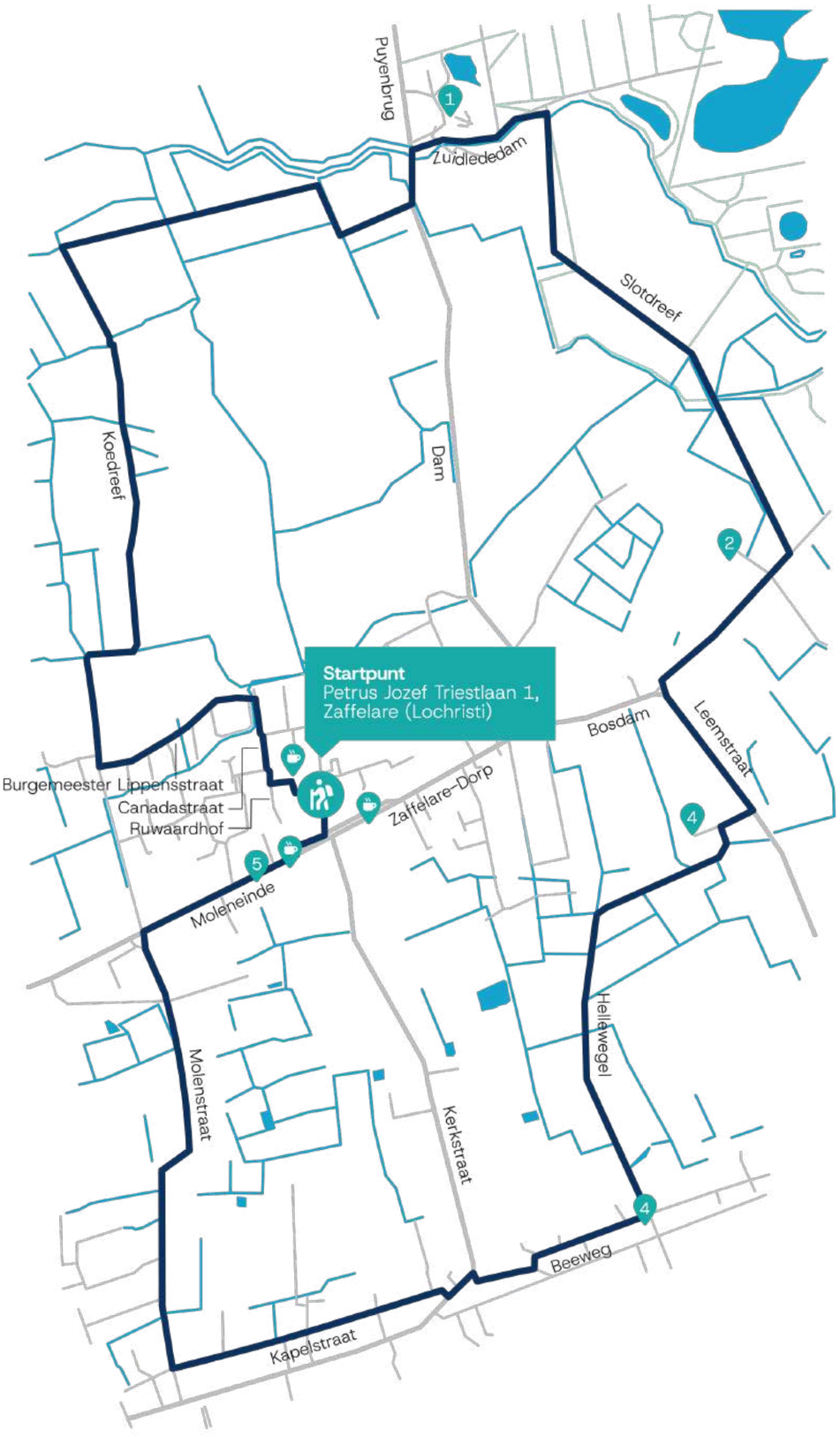
Lochristi-Wachtebeke

De Ferrariskaart toont een vlak landbouwgebied rond Zaffelare. In het noorden is het dorp begrensd door de Zuidlede en in het zuiden door een 'vrijgeweide', een gemeenschappelijke grond van 200 meter breed en 4 kilometer lang waar vee kon grazen. Toch is het dorp ooit opgericht als houtvestersgemeenschap. Het uitgestrekte bos Meentocht werd in opdracht van de Gentse Sint-Pietersabdij ontgonnen in de late middeleeuwen.

Onze wandeling brengt je vanuit het centrum naar de Moervaartdepressie met zijn prachtige vergezichten. Aan de Zuidlede stappen we langs Kasteel Puyenbrug, al 50 jaar de thuis van de provinciale erfgoedsite MOLA Molencentrum en zeker een bezoekje waard. Vandaar gaat het zuidwaarts door het Siesmeersbos en langs enkele pionierhoeves naar het vroegere vrijgeweide. Hier lag de grens met de eigendommen van de concurrerende Gentse Sint-Baafsabdij. Terug in het centrum zoeken we de tuin op van de historische en omwalde pastorij, waar zich nu het boeiende Lochristi Sierteeltmuseum bevindt. Klaar voor een ontdekkingstocht door het verleden van Zaffelare?

Foto © MAF

Op stap tussen de Zuidlede en het Vrijgeweide

Startpunt
Kasteel Puyenbrug (Mola) 1
Torregoed 2
't Sionghengoed 3
Het vrijgeweide 4
Pastorie (Sierteeltmuseum LoS) 5
Wandelroute
Cafetaria sporthal 't Veerleveld
Café Brouwershof
Broodjeszaak en lunchroom Louphine
Museumcafé van LoS 5

Afstand
10,5 km

Gratis parking
Ter hoogte van Kanunnik Petrus Jozef Triestlaan 1, Zaffelare (Lochristi)

Openbaar vervoer
Halte Zaffelare Kerk op buslijn 76
(Wachtebeke – Lochristi – Gent – De Pinte)

Niet bewegwijzerd
Niet geschikt voor rolstoel en kinderwagen

Route

In de 18de eeuw kende Zaffelare vooral lintbebouwing langs de centrale as in het centrum en ter hoogte van de gemeenschappelijke dries in het zuiden van het dorp, het zogenaamde vrijgeweide. Een dries was een stuk grond waar iedereen kon van gebruik maken.

Naast de parking is een lagere school en aan de overkant van de straat een sporthal. Dit was nog allemaal akkergrond in de 18de eeuw. De school bevindt zich op de plek waar kanunnik Petrus Jozef Triest (1760 – 1836) in 1815 het klooster van de Zusters van Liefde van Jezus en Maria stichtte. De orde was in 1803 door hemzelf in Lovendegem opgericht.

Uitgestrekt meer

Steek de straat over en volg het pad rechts van de sporthal naar de woonwijk **Ruwaardhof**. Ga aan de T-splitsing rechtsaf en houd rechtdoor aan op de Berkenstraat in de iets oudere woonwijk. Blijf rechtdoor aanhouden op de **Canadastraat**. Aan het einde van de straat ga je linksaf in de Burgemeester **Lippensstraat**, genoemd naar burgemeester Eugène Lippens (1816 – 1900).

Aan de T-splitsing neem je rechts de Koedreef. Blijf er rechtdoor aanhouden. Wat verderop wordt het pad onverhard. Er staan aan weerszijden van de weg geboortebomen. De kans dat je hier een ree ziet passeren, is groot. Ze houden zich graag schuil in de kleine houtkanten en tussen het hoge gras.

In het westen zijn de windmolens van het Gentse havengebied te zien. Je bevindt je aan de rand van de zogenaamde Moervaartdepressie. Zo'n 12.000 jaar geleden lag hier een uitgestrekt niet al te diep meer. Bij opgravingen in de streek zijn veel artefacten van de prehistorische mens gevonden, zoals pijlpunten en werktuigen. Die kwamen aan de rand van het meer wonen, omdat hier veel voedsel te vinden was. Door klimaatverandering verdampte het water waarop de jager-verzamelaars andere plekken opzochten. De omstandigheden waren ideaal voor het spontane ontstaan van een uitgestrekt bos. De gronden kwamen vanaf de late middeleeuwen in handen van de Gentse Sint-Pietersabdij die meteen opdracht gaf het gebied te ontginnen. Zeker vanaf de 13de eeuw werden grote lappen grond tot landbouwgrond omgevormd. De abdij haalde veel inkomsten uit de houtwinning, de landbouw en het winnen van turf.

Kenniscentrum over molens

De Duitse bunker op je rechterkant maakt deel uit van de Hollandstellung. Dat is een bunkerlinie die in de Eerste Wereldoorlog door de Duitsers tussen Knokke-Heist en Vrasene is gebouwd om een eventuele invasie vanuit het neutrale Nederland te verhinderen.

Aan de rand van een jong privaat bos draait het pad naar rechts en stappen we evenwijdig aan de Zuidlede, ooit de natuurlijke bovenloop van de Durme. Door de aanleg van de Moervaart werd het van de Durme afgesneden. Op het dichtste punt bij het water draait het pad er weer rechts van weg. Wat verder neem je links een onverhard pad in de richting van enkele serres.

Aan de drukke **Dam** ga je linksaf. Het is er slechts 130 meter op de tanden bijten, terwijl het verkeer er langs je heen raast.

Ter hoogte van de **Puyenbrug** over de **Zuidlede** ga je rechtsaf op de **Zuidlededam**. Via de witte toegangspoort kan je vrij het provinciaal domein Puyenbroeck binnenstappen. Je stapt in één rechte lijn naar **Kasteel Puyenbrug (1)**, waar al 50 jaar de vrij toegankelijke erfgoedsite MOLA Molencentrum zijn thuis heeft.

Foto © MAF

Kasteel Puyenbrug

1

De brug is duidelijk aangeduid op de kaart van Ferraris. Van het kasteel is nog geen sprake. Hier bevond zich toen nog de hoeve ter Licht, een pachthoeve van de Gentse Sint-Baafsabdij. De Zuidlede vormde immers de grens tussen de eigendommen van de twee concurrerende abdijen. De Sint-Pietersabdij bezat vooral eigendommen in Zaffelare, terwijl de Sint-Baafsabdij eigendommen had in de omliggende gebieden.

Eind 18de eeuw kocht de Gentse koopman Philippe Jacques van Overloop het grootste deel van wat we nu kennen als het provinciaal domein Puyenbroeck. Een 'puy' is een kunstmatige hoogte en een 'broeck' duidt op een meersengebied. Op deze plek liet hij een bescheiden landhuis bouwen. Hij gebruikte het als buitenverblijf. Zijn nakomelingen lieten in 1881 het huidige neogotische Kasteel Puyenbrug optrekken. Het zou het allereerste bouwwerk in gewapend beton in ons land zijn. Neem maar eens een kijkje in de kelder. Daar zie je naast de trap een stevige betonnen pilaar waar het grootste deel van het bouwwerk op rust.

In het salon hangen prachtige landschapsschilderijen over de vier seizoenen. Bij een recente restauratie werden achter de schilderijen ook krijttekeningen ontdekt in dezelfde stijl. Sinds 1976 bevindt zich hier de erfgoedsite Mola Molencentrum. Het belevingsmuseum is vrij toegankelijk van woensdag tot zondag.

Sinds 1969 zijn de voormalige jachtgronden en akkers van de pachters omgevormd tot provinciaal domein.

www.molamolencentrum.be

Oudste huis

Keer terug naar de **Zuidlededam** en volg links de **Zuidlede** stroomafwaarts. Graaf de Ferraris duidde de stroomrichting aan met een pijl.

Aan het eerste brugje ga je rechtsaf en volg je rechtdoor een geasfalteerd pad door het **Siesmeersbos**. De rabatten, opgehoogde stroken met aan beide kanten greppels om water af te voeren, geven aan dat dit bos werd aangeplant. Aan de eerste kruising van wegen ga je rechtdoor over een brugje op de Hasselsgracht, die overtollig water uit Zaffelare afvoert naar de Zuidlede. De onverharde Slotdreef brengt je tot aan de rand van het bos, waar je rechts afslaat in de **Bosdam**. Ter hoogte van huisnummer 60 staat één van de oudste huizen van Zaffelare. Helaas is het **Torregoed (2)** amper te zien, omdat er een stal voor staat.

Het Torregoed

2

Op de Ferrariskaart is geen sprake van het Torregoed. Hij heeft het over het 'Oudt Casteel'. De kaart toont een omwald gedeelte zonder woning. Daar stond het kasteel of het opperhof, dat voor 1750 werd afgebroken. Het neerhof en andere dienstgebouwen zijn wel nog zichtbaar. Links is een boomgaard afgebeeld. Het is niet af te leiden van de kaart, maar we weten uit bronnen dat zich naast het neerhof ook een brouwerij bevond.

De omwalling is intussen gedempt. Het witte huis, waar we vanaf de straatkant een glimp van kunnen opvangen, is een deel van dat vroegere neerhof. De kern van het huis zou 15de-eeuws zijn, wat het één van de oudste huizen van Zaffelare maakt.

Het domein was sinds 1250 eigendom van de Gentse Sint-Pietersabdij en was één van de pionierhoeves om van bosgrond landbouwgrond te maken. De abdij verpachtte het goed. Eén van die pachters was Johannes de Turri, die in de 15de eeuw ook baljuw was van Zaffelare. Hij gaf zijn naam aan het domein.

Foto © MAF

Herdenkingsbos

Aan de Y-splitsing neem je de Leemstraat naar links. Ter hoogte van drie pijlerkapellen, onderdeel van de Ommegang van de Rozenkrans in Zaffelare, sla je rechtsaf op een gekasseide dreef. Net voor de toegangspoort tot **'t Sionghengoed (3)** neem je links een pad langs de Dijkgracht. Dit pad bestond al in de tijd van graaf de Ferraris, zoals je kan zien op de kaart.

't Sionghengoed

3

Op de kaart van Ferraris is de omwalling nog zichtbaar. Die werd in de jaren 1950 gedempt. Eind 13de eeuw was deze pioniershoeve eigendom van de familie Sionghen, vandaar de naam. Net als het Torregoed ontgonnen ze de omgeving en maakten er een landbouwgrond van. Het was eeuwenlang een omwald domein met een opper- en een neerhof. In de 15de eeuw werd het goed plots verlaten, om pas weer vanaf 1591 bewoond te worden. De huidige hoeve zou nog een kern uit die tijd bevatten.

Net voor een woonwijk hou je links aan op de **Hellewegel**. De naam verwijst naar de helling van de zandrug waarop Zaffelare ligt. Halverwege de voetweg is er rechts een jonge bosaanplant. Het Hellebos is een herdenkingsbos voor slachtoffers van psychisch lijden. Er staat een mooi uit hout gesneden kunstwerk ter ere van Johan de Smedt (1981 – 2023), de man aan wie dit bosje is opgedragen.

Siertelers

Aan het einde van de **Hellewegel** kruisen twee straten het pad. Neem de eerste, de **Beeweg**, naar rechts. Tussen deze weg en de **Oude Veldstraat** bevond zich eeuwenlang **Het vrijgeweide (4)**. Het was meteen ook de grens van Zaffelare en de grens tussen de eigendommen van de Sint-Pietersabdij en de Sint-Baafsabdij.

Het vrijgeweide

4

In feite werd deze plek vroeger het Odeveld genoemd. Het ligt op een lichte verhoging in het landschap. De Ferrariskaart toont veel kleine woningen langs beide zijden van het vrijgeweide. Op dit stuk gemeenschappelijke grond mochten de buurtbewoners hun vee vrij laten grazen. De kaart toont verder nog twee windmolens op de dries, zoals die gemeenschappelijke graasgronden ook wel genoemd werden. Wie goed kijkt, ziet een zwarte T op de kaart. Dat is de wip van de Sint-Sebastiaansgilde, een vereniging van boogschutters, die hier kwam oefenen. Het Odeveld was 200 meter breed en vier kilometer lang.

De oudste kern van Zaffelare, daar waar de ontginning van het bos ooit een aanvang nam, ligt hier. Pas later groeide het dorp rond waar de kerk nu staat.

Op de kaart van graaf de Ferraris zijn al enkele huizen gebouwd in het graasgebied. Pas vanaf begin 20ste eeuw wordt de dries volledig volgebouwd.

Foto © MAF

Aan het einde van de **Beeweg** ga je linksaf in de **Kerkstraat** en wat verder rechtsaf in de **Kapelstraat**. In deze straat duiken de kapelpijlers nogmaals op, die deel uitmaken van de Ommegang van de Rozenkrans. Aan het einde van de straat staat een Onze-Lieve-Vrouwekapel. Deze kapel staat er sinds 1978. De eerste kapel werd er gebouwd halfweg 18de eeuw en wordt afgebeeld op de Ferrariskaart. Hier sla je rechtsaf in de **Molenstraat**.

In deze straat leunt de ene bloemisterij tegen de andere. Ze telen er onder andere Gentse azalea, begonia, camelia en orchidee. In de tijd van graaf de Ferraris was van de sierteelt nog geen sprake. De grondlegger is Charles Vuylsteke (1844 – 1927). Zijn vader werkte als tuinman op het Kasteel Rozelaar in Lochristi. Charles werkte er acht jaar mee met zijn vader en begon toen een eigen tuinbouwbedrijf. Hij kon de grond huren van de kasteelheer. Het werd meteen een commercieel succes. In zijn laboratorium voerde Charles experimenten uit met exotische bloemen en planten. Hij wilde dat die ook in onze koudere streken konden bloeien. Hij haalde de beste resultaten met de begonia, azalea en de orchidee. Charles vond ook een nieuwe techniek uit om serres te verwarmen. Voor 1914 werden in de regio maar liefst 164 tuinbouwbedrijven opgericht die zijn voorbeeld volgden. Nu nog steeds zijn er in Zaffelare veel nakomelingen van die eerste tuinbouwbedrijven actief.

Bijzondere glasramen

Links van de weg ligt de begraafplaats die in 1975 werd geopend. Als we er de Ferrariskaart bijnemen, zien we aan de rechterkant van de weg, net voor het kruispunt met **Moleneinde**, een windmolen staan. Deze houten staakmolen, ook wel Buylkensmolen genoemd naar de laatste eigenaarsfamilie, werd in 1914 afgebroken.

Sla rechts af op **Moleneinde**. Deze lange, kaarsrechte as door het dorp heeft verschillende straatnamen. Wat verder gaat het over in **Zaffelare-Dorp**. Op huisnummer 83 bevindt zich de toegangspoort tot de omwalde **pastorie (5)**.

De pastorie van Zaffelare

5

De 6500 vierkante meter grote tuin rond de pastorie is vrij toegankelijk. Hier bloeien onder meer de Gentse azalea, begonia, camelia en orchidee. Het museum (betalend) is een ode aan de pioniers en ontdekkers van de sierteelt. Het is elk laatste volledig weekend van maart tot en met oktober open op zaterdag van 13 tot 17 uur en op zondag van 10 tot 17 uur. Groepen kunnen er tussen maart en oktober op afspraak een bezoek brengen. Achteraan de pastorie is een museumcafé met mooi terras.

De pastoor kreeg van de Gentse Sint-Pietersabdij een ambtswoning met maar liefst zeven hectare grond er rond. Dat moest volstaan om in zijn noden te voorzien. Die pastoors waren nu eens priesters, dan weer monniken uit de abdij. Tot het Concilie van Trente (1545 – 1563) woonden verschillende priesters er met hun gezin, na het concilie werd het celibaat ingevoerd. De huidige pastorie kreeg grotendeels vorm in 1743, zoals ook het jaartal boven de deur achteraan vermeld. Er kwam eind 18de eeuw wel nog een verdieping bovenop. Het Poorthuis vooraan dateert van 1769.

www.lochristi.be/los

Onze-Lieve-Vrouwekapel – Foto © MAF

Op de hoek van de **Kerkstraat** en **Zaffelare-Dorp** staat het ontmoetingscentrum Sint-Hubertus. Op deze plek zou al sinds 1522 een café actief zijn. De neogotische Onze-Lieve-Vrouw en Sint-Pieterskerk is helaas gesloten als er geen erediensten zijn. Binnen staan er behoorlijk veel kerkschatten. Het meest in het oog springend zijn de neogotische glasramen, die als een stripverhaal de levens illustreren van de Onze-Lieve-Vrouw en de Heilige Petrus. Het kerkhof rondom de kerk telt nog enkele oude graven. Uit een bron van 1665 kon achterhaald worden dat er vroeger behoorlijk wat bomen groeiden op het kerkhof. Toen telden ze er 90, waarvan 55 massieve eiken. Je kan gerust aannemen dat dit in de tijd van graaf de Ferraris ook zo was. Gewone mensen werden toen immers nog naamloos onder de grond gestopt, terwijl de kapitaalkrachtigen zich een plaatsje onder de kerkvloer konden veroorloven.

Ga linksaf in de **Kanunnik Petrus Jozef Triestlaan** om terug uit te komen aan de parking.

Foto © MAF

Dorst gekregen van deze wandeling?
Dan raden we je deze horecazaken aan:

Cafetaria sporthal 't Veerleveld, Kannunik Petrus Jozef Triestlaan 1, Zaffelare (Lochristi). Gesloten op maandag. Actief op Facebook.

Café Brouwershof, Zaffelare-Dorp 73, Zaffelare (Lochristi). Enkel gesloten op maandagnamiddag en dinsdag. Actief op Facebook.

Broodjeszaak en lunchroom Louphine, Zaffelare-Dorp 15, Zaffelare (Lochristi). Gesloten op zondag. Actief op Facebook.

Museumcafé van LoS: Lochristi Sierteeltmuseum, Zaffelare-Dorp 83, Zaffelare (Lochristi). Open elk laatste volledig weekend van de maand van maart tot en met oktober, op zaterdag van 13 tot 17 uur en op zondag van 10 tot 17 uur. Info www.lochristi.be/los

